

este înțelegerea diferenței dintre $\tau\acute{\alpha}\nu\tau\omicron\varsigma$ $\tau\acute{\alpha}$ *onta*, ceea ce este creat, și $\tau\acute{\alpha}\nu\tau\omicron\varsigma$ $\tau\acute{\alpha}$ *to ontos oon*, Cel cu adevărat existent, cel “fără hotar și fără margine”⁶. Diferența dintre creat și increat este diferența dintre limită, măsură, finit și nelimitat, incomensurabil, infinit. Ființa divină depășește orice noțiune de interval sau distanță.

Teognosia- cunoașterea lui Dumnezeu definește efortul apropierii de divin și rămânerea la limita dintre cunoaștere și necunoaștere⁷.

Termenul *aprositon* face parte din vocabularul teologic apofatic⁸ deoarece neagă categoriile cognitive umane, subliniază limita urcușului spiritual și implicit eșecul intelectului în încercarea sa de a înțelege tot ceea ce există⁹. Vocabularul apofatic nu trebuie interpretat ca formă de agnosticism, ci ca modalitate de a semnala insuficiența limbajului, bariera terminologică de care ființa creată se lovește în încercarea de a-și defini Creatorul. Termenul *aprositon* indică o discontinuitate de natură între Dumnezeu și Creație, care nu poate fi depășită rațional.¹⁰

Maximitascusianian este un transconcept care face legătura între infinitul divin (*aforismenon* la Pseudo Dionisie Areopagitul, *peras hodegos*, limita nelimitată înțeleasă ca totalitate absolută) și finitul uman¹¹.

Maximus este unitatea absolută, care cuprinde totul (*Ehad* în mistica ebraică, *ento pan* în hermetism, *pan to pleroma*-totul în toate, la Dionisie Areopagitul). Și pentru că nimic nu i se opune, Maximul coincide cu Minimul, este sursa tuturor lucrurilor, suma virtualităților, diferențiala divină.

Unitatea coincide cu maximalitatea, fiind eliberată de relaționare și contragere (*De docta ignorantia*, cap. II).

Termenul *contragere* (verbul *contractio*) pare a avea același înțeles cu *ἴμ ἴμ* din Cabala¹², dar în gândirea cusaniană, *contractus* și *absolutus* sunt concepte opuse. *Absolutul este determinația Maximului ca unitate pură, omogenă, nediferențiată*¹³. Unitatea se conține în lucruri care sunt variații ale chipului maximal absolut (definiție care coincide cu cea a diferențialelor divine din filosofia cosmologică a lui Blaga). Unitatea este contrasă în pluralitate și subzistă în pluralitate.

2. Cunoașterea dincolo de limita cuvintelor

Cunoașterea supravverbală este posibilă prin **metoda exemplilor ajutătoare, în mod transcendent astfel încât cititorul „să acceadă la calitatea intelectuală pură”**¹⁴.

Exemple:

a. nu există raport între infinit și finit. Dacă finitul acceptă plus și minus, atunci maximul trebuie să fie infinit¹⁵.

b. maximul absolut nu admite plus și minus. El este tot ceea ce poate fi și este orice lucru care poate fi, astfel încât el este și minimul¹⁶.

Maxim și minim sunt termeni transcendenți, cu semnificație absolută, astfel încât circumscriu, în nedeterminarea lor absolută toate lucrurile¹⁷.

⁶Idem, *Despre viața lui Moise*, P. G. 44, col. 300 C.

⁷Petru Rezuș, *Axiologia teologiei fundamentale*, Editura Nemira, București, 2005, p. 91- 93.

⁸ Andrew Louth, *Dionisie areopagitul. O introducere*, Editura Deisis, Sibiu, 1997, p. 126- 127.

⁹ Tommas Špidlic, *Spiritualitatea Răsăritului creștin. Manual sistematic*, Editura Deisis, Sibiu, 1997, vol. II, p. 206.

¹⁰ Experiința inefabilului este condiționată de “iraționalitate și nepricepere”-
ἄἴσιμον ἴσιμον ἴσιμον ἴσιμον Pseudo Dionisie *Despre numele divine*, 6, 8.

¹¹*Ibidem*, p. 508, n. 12.

¹² Retragerea Divinității din lumea creată.

¹³*De docta ignorantia*, p. 509, n. 13.

¹⁴*Ibidem*, p. 39.

¹⁵*Ibidem*, p. 41.

¹⁶*Ibidem*, p. 47.

¹⁷*Ibidem*, p. 49.

3. Maximul este Unu

Maximul este inteligibil non-denominativ, deoarece numele sunt atribuite unor lucruri finite (care admit plus sau minus). Pluralitatea ființelor nu există fără număr (în absența numărului). Numărul delimitează, ordonează, proporționează, armonizează lucrurile. Numărul este finit. În caz contrar, ar înceta să mai existe ordinea, proporția și armonia: „toate ar fi fost maximul în act, cu care ar fi coincis minimul”. Numărul ordonează serii finite. Minimul în număr este unitatea în raport cu care nu există un număr mai mic.

Dar dacă nimic nu poate fi mai mic decât unitatea, unitatea devine minimul care coincide cu maximul. Unitatea devine originea, limita oricărui număr (*peras hodegos* la Evagrie și Dionisie). Unitatea absolută, căreia nimic nu i se opune este maximalitatea absolută, adică Dumnezeu¹⁸. Cusanus propune un model de cunoaștere prin armonizarea contrariilor.

4. Unitatea este Întreită

Prima sursă invocată este pitagorică: *chiar Pitagora, un om vestit și de o autoritate incontestabilă pe vremea sa, învăța că unitatea este întreită (unitatem illam trinam astruebat)*¹⁹.

Triada pitagorică este primul număr impar, masculin, unitatea fiind înțeleasă ca principiu. Numerele triunghiulare (imagini geometrice formate prin îmbinarea a trei puncte) sunt sursa regulii de alcătuire a figurilor regulate plane și solide, cu trei sau mai multe dimensiuni²⁰. În pitagorism, *prothes arithmos* este o combinație de unități, o mulțime numărabilă finită, iar *hyma* un suvoi de monade²¹.

5. Ceea ce precedă orice alteritate este etern

Imutabilul (eternitatea) precedă schimbarea. Pentru Cusanus, alteritate înseamnă Unul și Altul: *alteritas vero constat ex uno et altero*²². Așadar, alteritatea (numărul) este posterioară unității: *quare alteritas sicut numerus posterior est unitate*.

Unitatea este definită ca principiu, în cheie pitagoreică, astfel încât unitatea precedentă numărului capătă atributul eternității.

De asemenea, inegalitatea este o natură posterioară egalității, fiind egalitate și ceva în plus: *amplius omnis inaequalitas est ex aequali et excedente*.

Cusanus folosește principiul emanaționist neoplatonician, înlocuind *proodos-epistrophe* (ieșirea-întoarcerea) cu *divisio-resolutio, processio-reditio*. Orice inegalitate este reductibilă prin diminuare, la egalitate.

Așadar, unitatea, egalitatea și conexiunea sunt eterne și reprezintă Unitatea Întreită. Multiplicitatea nu este eternă, deoarece ar presupune existența a ceva precedent eternității.

6. Filosofia dă pe gură afară cercuri și sfere²³

Sursa este Martianus Capella, *de Nuptiis Philologiae et Mercurii*, II, 135²⁴: *filosofia, dorind să ajungă la cunoașterea Trinității dădea pe gură afară, cercuri și sfere*.

Cusanus explică afirmația lui Martianus în cheia Maximitate=Unitate. Nici figura perfectă în spațiu- sfera, nici figura perfectă în plan- cercul „ cea mai perfectă figură dintre suprafețe”, nici triunghiul-figura rectilinie perfectă sau linia, nu sunt ca El.

¹⁸ *Ibidem*, p. 53.

¹⁹ *De docta ignorantia*, I, VII, p. 61.

²⁰ Mathilla Ghyka, *Filosofia și mistica numărului*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 19.

²¹ *Ibidem*, p. 24.

²² I, VII, 60.

²³ *De docta ignorantia*, I, X, p. 77.

²⁴ Ediția Adolf Gick, Leipzig, 1925, p. 159, sursa indirectă fiind John of Salisbury, *De septem septenis*, V, PL, 199, 961, C, *apud De docta ignorantia*, ed. cit., p. 517, n. 55.

Maximul este deasupra tuturor lucrurilor, astfel încât, în efortul de cunoaștere prin simțuri, imaginație sau rațiune, orice elemente (figuri) legate de intermediarii materiali trebuie excluse, eliminate, „date afară pe gură”, pentru a ajunge la înțelegerea abstractă, unde „toate sunt unul” (*ubi omnia sunt unum*), linia e triunghi, cerc, sferă, unitatea este trinitate și invers, corpul este spirit, mișcarea este repaus²⁵.

Unu este orice lucru aflat în Unu, Unu este în toate (vezi și *en to pan*- Unu Tot hermetic). Să dai afară pe gură cercuri și sfere înseamnă să înțelegi că Unitatea Maximă este Întreită.

Unitatea Maximă este nedivizare (eternitate), neschimbare și conexiune (uniune).

În propoziția „Unitatea este maximă”, Unitatea se referă la un principiu fără început și la procesiunea dintre principiul fără început și principiul care are un început, Unitatea fiind deopotrivă minimă și maximă.

Așadar, „a da pe gură afară cercuri și sfere” înseamnă a renunța la lucrurile care pot fi imaginate sau care admit raționamente, a trece dincolo de diferențe, de nuanțe, de ceea ce particularizează, a sesiza caracterul transfigurativ, transsumptiv al lucrurilor. Trecerea spre înțelegerea transsumptivă a Unității Maxime nu este posibilă decât pe calea doctei ignoranțe.

Pentru Cusanus, noțiunea de *epektasis*- „acutizarea intelectului”²⁶, trecerea de la semn la adevăr, progresul în înțelegerea lui Dumnezeu capătă sensuri noi²⁷. Esențială pentru Cusanus este **proporționalitatea transsumptivă**.

Utilizarea obiectelor matematice în cercetare trebuie făcută pornind de la certitudinea caracterului proporțional transfigurativ al acestora, care permite investigarea necunoscutului. Cercetarea a ceea ce este incert se face pornind de la ceea ce este cert. Proporționalitatea transsumptivă utilizează construcțiile comparative, certificând lucruri nesigure prin raportarea la lucrurile sigure. Pitagora, Platon, Aristotel, Boetius, Fericitul Augustin au utilizat obiectele matematice, numărul ca arhetip pentru a rezolva problemele dificile, prin comparație matematică.

*Dacă folosim figurile matematice finite pentru a începe ascensiunea spre Maximul Nemijlocit*²⁸ este necesar să le luăm împreună cu proprietățile și raporturile definiției, pe care apoi să le transferăm unor figuri infinite.

Pasul următor este transfigurarea raporturilor definiției ale figurilor infinite, până la infinitul pur, independent de orice figură. Raporturi de proporționalitate transsumptivă pot fi stabilite astfel, între Adevărul Maxim și o dreaptă infinită, între Sfânta treime, un triunghi isoscel, cu laturi infinite, un cerc infinit sau o sferă infinită.

Despre însemnătatea metodologică a ideilor matematice, Cusanus scria într-o dedicație către Paolo Toscanelli, la „Transmutațiile geometrice” (1450)²⁹, cu precizarea că folosește aceste idei pentru scopuri mai înalte, de natură filosofică.

Posibilitatea figurilor geometrice de a se metamorfoza unele în altele, la infinit a deschis calea calculului infinitezimal, înainte de Leibnitz și Newton³⁰. Înțelegerea Cauzei Prime, raporturile cu lumea presupun utilizarea adevărilor simbolice. Calea către înțelegerea simbolică este cea a proporției comparative, care presupune dezvăluirea necunoscutului prin aprofundarea cunoscutului. Cunoscutul este suma lucrurilor perceptibile prin simțuri, care compun lumea. Dar lucrurile vizibile sunt imagini parțial fidele ale lucrurilor invizibile, astfel încât Creatorul nu poate fi cunoscut decât ca într-o oglindă și ca într-o enigmă³¹.

Dintre toate imaginile, cele mai sigure sunt cele matematice, siguranța fiind dată de gradul de abstractizare, care reduce latura lor materială, fluctuantă³². Fără practică matematică,

²⁵ *De docta ignorantia*, p. 78.

²⁶ *Ibidem*, p. 81.

²⁷ Paul Fontanier, *Figurile limbajului*, trad. Antonia Constantinescu, Editura Univers, București, 1977, p. 107-109.

²⁸ *De docta ignorantia*, I, X, p. 89.

²⁹ P. P. Negulescu, *Filosofia Renașterii*, Editura Eminescu, București, 1986, p. 109.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *De docta ignorantia*, I, 11.

³² P.P. Negulescu, *op. cit.*, p. 110.

nimeni nu poate ajunge la știința lucrurilor divine³³. Dar Cauza primă este un Maximum, depășește lucrurile finite, astfel încât semnele matematice utilizate pentru a ne face o idee aproximativă asupra acesteia, trebuie considerate și ele la maximum. Duse la maximum, ele nu se mai deosebesc unele de altele, se confundă într-un element unic care le cuprinde și le este sursă.

De exemplu:

- a. un triunghi mărginit ale cărui laturi tind simultan spre maxim, se transformă când își atinge maximumul, la infinit, într-o linie dreaptă infinită.
- b. Circumferința unui cerc a cărei curbura variază cu mărimea cercului: cu cât diametrul crește, cu atât curbura se micșorează, devenind, la infinit, o linie dreaptă. Același exemplu este valabil și în cazul sferei.

Așadar, **linia dreaptă finită poate deveni orice, iar linia dreaptă infinită nu mai poate deveni nimic**³⁴. Ea este și **triunghi și cerc și sferă**³⁵.

În același mod trebuie să ne imaginăm principiul prim al Universului: ca un Maximum care depășind totul, cuprinde în sine Totul, în *coincidentia oppositorum*.

Metoda comparativă (metoda proporției) presupune o reducere proporțională a lucrului nou la lucrul vechi, cu ajutorul unor transconcepțe. Dar infinitul nu poate fi cunoscut prin comparație; nu se poate compara cu lucrurile finite. Așadar, originea, cauza primă, ființa transcendentă care a dat naștere lumii este incognoscibilă, astfel încât, știm doar ce nu putem ști.

Mai există, totuși, în mecanismul cunoașterii, vreo ușă nedeschisă, vreo cale neexplorată? Gândirea logică, discursivă este bazată pe principiul contradicției (de origine aristotelică) conform căreia niciun lucru nu poate fi simultan ceea ce este și ceea ce nu este, nu poate fi el și opusul său³⁶. Dar infinitul nu se supune principiului contradicției. El poate fi contrariul său, căci cuprinde în sine tot ce există, astfel încât nu mai există opoziție. El este maximum și minimum, deoarece nici maximum nici minimum nu pot fi depășite. Principiul prim al Universului este *coincidentia oppositorum*.

Noi putem depăși principiul contradicției, dar nu cu rațiunea (*nous*), ci cu intelectul (*logos*) al cărui rol este să suprime contrastele³⁷ și să ne ajute să întrevădem unitatea supremă a existenței cosmice într-o *visio sine comprehensione*-vedere fără înțelegere.

La acest rezultat se poate ajunge transformând „știința neștiinței” într-o „neștiință știutoare”. La „neștiința știutoare” se poate ajunge golind mintea de știința fără folos, scoțând afară triunghiul, cercul, sfera, pentru a vedea identitatea lor în linia dreaptă infinită³⁸.

Așadar:

1. despre Dumnezeu ca Infinit Absolut se poate vorbi doar apofatic.
2. în spațiul sacru se aplică *concordia discors* (contrariile sunt armonizate).
3. conceptualizarea este relativă, Dumnezeu fiind prezent în Univers „pretutindeni și nicăieri”-*undique et nullibi*³⁹.

Caracterul de abstracție conceptuală al matematicii conturează o perspectivă nouă asupra raporturilor dintre categoriile noastre și infinit. Conceptualizarea matematică oferă o imagine posibilă asupra ideilor divine, a lumii și a lui Dumnezeu. Coborârea dinspre matematica infinitului spre mărimile finite este expresia contracției lui Dumnezeu în Creație⁴⁰.

Universul lui Cusanus este *interminatum* (fără sfârșit), fără limite, neterminat în constituenții săi, imprecis, indeterminat⁴¹. Doar Dumnezeu este infinit. Recunoașterea impasului

³³ *De docta ignorantia*, I, 11.

³⁴ P.P. Negulescu, *op. cit.*, p. 112-113.

³⁵ *De docta ignorantia*, I, 13.

³⁶ P.P. Negulescu, *op. cit.*, p. 115.

³⁷ *Ibidem*, p. 116.

³⁸ *De docta ignorantia* I, 10.

³⁹ *Ibidem*, I, 11, p. 45-46.

⁴⁰ *Ibidem*, II, 4,6.

⁴¹ Alexandre Koyre, *De la lumea închisă la universul infinit*, Editura Humanitas, București, 1997, p. 12.

în încercarea de a reprezenta obiectiv Universul constituie un aspect al doctei ignoranțe, ca mijloc de transcendere a limitelor gândirii raționale. Universul este o *explicatio* a lui Dumnezeu, imperfectă și inadecvată, pentru că desfășoară unitatea divină în sfera multiplicității (*complicatio*). Orice ființă conține în sine bogăția universului, în funcție de propria individualitate.

Gândirea cusaniană folosește paradoxul matematic pentru a evidenția coincidența opuselor în Absolutul divin. De exemplu, în geometrie, linia dreaptă și linia curbă sunt noțiuni opuse. Dar în cercul infinit mare, centrul cercului coincide cu circumferința, iar circumferința coincide cu tangenta⁴². Centrul metafizic al lumii coincide cu limita sa, este început și sfârșit⁴³.

Definiția lui Dumnezeu ca sferă cu centrul pretutindeni și circumferința nicăieri a apărut pentru prima dată în *Cartea celor XXIV de filosofi*, compilație pseudo-hermetică anonimă, din secolul al XII-lea⁴⁴. Minimul și maximul sunt superlative absolute, care coincid într-o unitate indisolubilă. Non existența și existența devin sinonime.

În cărțile IV și VI, Maximum primește atributele "absolut și simplu". Termen transcendent, Maximum cuprinde toate lucrurile, în simplitatea lui desăvârșită, ceea ce conferă Unității, omogenitate⁴⁵. Maximum absolut este o unitate omogenă, indistinctă, în care nu există contrast și contradicție.

Unitatea accepțiunea sa neoplatoniciană⁴⁶ capătă la Cusanus aspect creștin, fiind triplu ipostaziată. Simbolul matematic ales pentru a explica această teorie este triunghiul devenit linie dreaptă infinită, atunci când laturile lui iau proporții maxime. **Linia dreaptă infinită, unică devine trină- compusă din trei laturi indistincte.**

Maximum absolut ca principiu suprem al lumii este unitar și triipostaziat. Dar cele trei ipostasuri nu sunt expresia unei multiplicități numerice, ci o condiție a perihorezei. Distincția și indistincția sunt astfel depășite. Dacă distincția este indistincție, atunci Trinitatea e Unitate, dacă indistincția este distincție, atunci Unitatea este Trinitate.

Argumentul în favoarea abordării apofatice a maximumului pare a fi unul hermetic: Dumnezeu fiind universalitate nu poate avea niciun nume care să i se potrivească⁴⁷. Rațiunea umană distinge și separă, iar prin numire, lucrurile devin contrastante. Dumnezeu rămâne însă, deasupra rațiunii umane, singurul atribut care poate indica existența sa fiind cel al infinității definite apofatic: *Non Aliud*- nu altul, nu altceva.

BIBLIOGRAPHY

Ghyka, Mathilla, *Filosofia și mistica numărului*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.

Fontanier, Paul, *Figurile limbajului*, Editura Univers, București, 1977.

Koyre, Alexandre, *De la lumea închisă la universul infinit*, Editura Humanitas, București, 1997.

Louth, Andrew, *Dionisie areopagitul. O introducere*, Editura Deisis, Sibiu, 1997.

Losky, Vladimir, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, Editura Humanitas, București, 2010.

Negulescu, P., P., *Filosofia Renașterii*, Editura Eminescu, București, 1986.

Nicolaus Cusanus, *De docta ignorantia*, Editura Polirom, București, 2008.

Rezuș, Petru, *Axiologia teologiei fundamentale*, Editura Nemira, București, 2005.

Špidlic, Tommas, *Spiritualitatea Răsăritului creștin. Manual sistematic*, vol. II, Editura Deisis, Sibiu, 1997.

Whittaker, Thomas, *Neoplatonismul: un studiu asupra istoriei elenismului*, Editura Herald,

⁴² *De docta ignorantia* II, 2.

⁴³ *Ibidem*, p. 99-100-

⁴⁴ Clemens Baemker, „Das pseudohermetische Buch der XXIV Meister”, *Beitrage zur Geschichte der Philosophie und Theologie der Mittelalters*, fasc. XXV, Munster, 1928, *non vidi*, apud Alexander Koyre, *op. cit.*, p. 19, n. 16.

⁴⁵ *De docta ignorantia*, IV, p. 42-44.

⁴⁶ Thomas Whittaker, *Neoplatonismul: un studiu asupra istoriei elenismului*, Editura Herald, București, 2008, *passim*.

⁴⁷ *De docta ignorantia* I, 24.

I.Boldea, C. Sigmirean, D.-M.Buda

THE CHALLENGES OF COMMUNICATION. Contexts and Strategies in the World of Globalism

București, 2008.